

ISSN 2147-8902

sosyoloji divanı

Sosyoloji Dergisi | Yıl: 4 Sayı: 7 | Ocak-Haziran 2016 | 22 tl

7

Dosya **MİMARLIĞIN İZİNDE**

sosyoloji divanı

Yıl: 4 Sayı: 7 | Ocak-Haziran 2016

ISSN: 2147-8902

Hakemli bir dergidir. Yılda iki kez yayınlanmaktadır.

DOSYA

MİMARLIĞIN İZİNDE

sosyoloji divanı

Yıl: 4 Sayı: 7 | Ocak-Haziran 2016

ISSN: 2147-8902

Hakemli bir dergidir. Yılda iki kez yayınlanmaktadır.

Sahibi / Çizgi Kitabevi Adına: Ömer Arlı

Yazı İşleri Müdürü: Mahmut Arlı

Genel Yayın Yönetmeni: Seyfettin Kurt

Editör: Köksal Alver

Dosya Editörleri: Sıtkı Karadeniz - Ömer Faruk Güneç

Yayın Kurulu: Ahmet Koyuncu, Ali Zafer Sağıroğlu, Erhan Tecim, Ertan Özensel, Ferhat Tekin, Köksal Alver, M. Hakkı Akın, M. Ali Aydemir, Mehmet Birekul, Seyfettin Kurt, Sıtkı Karadeniz, Uğur Çağlak

Kapak Görseli: Cindy Tang

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

İletişim: sosyolojidivani@gmail.com
www.sosyolojidivani.com

Scientific Indexing Services

Sosyoloji Divanı uluslararası SIS indeksleme servisi tarafından taranmaktadır.

Baskı: Sebat Ofset

Fevzi Çakmak Mh. Hacıbayram Cd. No:57
Karatay/Konya S.N: 16198 - B.T: Haziran 2016

Abonelik ve Sipariş

Çizgi Kitabevi

Sahibiata Mahallesi Mimar Muzaffer Caddesi
Helvacıođlu Apt. No: 41/1 Meram Konya
Tel: 0332 353 62 65-66 Faks: 0332 353 10 22
www.cizgikitavebi.com

sosyoloji divanı

Danışma ve Hakem Kurulu:

- Prof. Dr. Abdullah Koçak (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Ahmet Taşğın (N. Erbakan Üniv.)
Prof. Dr. Beylül Dikeçligil (Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Celaleddin Çelik (Erciyes Üniv.)
Prof. Dr. Hasan Ayık (R. Tayyip Erdoğan Üniv.)
Prof. Dr. İsmail Coşkun (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Kenan Çağan (Afyon Kocatepe Üniv.)
Prof. Dr. Köksal Alver (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Mehmet Karakaş (Afyon Kocatepe Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa Aydın (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Ömer Aytaç (Fırat Üniv.)
Prof. Dr. Tevfik Erdem (Gazi Üniv.)
Doç. Dr. Abdullah Harmancı (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. Ahmet Sarı (Atatürk Üniv.)
Doç. Dr. Ali Utku (Atatürk Üniv.)
Doç. Dr. Fahri Çakı (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. İsmail Hira (Sakarya Üniv.)
Doç. Dr. Kubilay Akman (Uşak Üniv.)
Doç. Dr. M. Hakkı Akın (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. M. Kemal Şan (Sakarya Üniv.)
Doç. Dr. Necmettin Doğan (İstanbul Ticaret Üniv.)
Doç. Dr. Susran E. Eroğlu (Selçuk Üniv.)
Doç. Dr. Yusuf Adıgüzel (İstanbul Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Adem Palabıyık (Muş Alparslan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Gökçen (Muş Alparslan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Aynur Erdoğan (İstanbul Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ferhat Tekin (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. M. Ali Aydemir (Selçuk Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. M. Murat Özkul (Balıkesir Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Harmancı (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Murat Şentürk (İstanbul Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Selim Somuncu (Adıyaman Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Uğur Çağlak (N. Erbakan Üniv.)
- Prof. Dr. Abdullah Topçuoğlu (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Ali Rıza Abay (Yalova Üniv.)
Prof. Dr. Burhanettin Tatar (On Dokuz Mayıs Üniv.)
Prof. Dr. Ertan Özensel (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Hilmi Uçan (Afyon Kocatepe Üniv.)
Prof. Dr. Kadir Canatan (Sabahattin Zaim Üniv.)
Prof. Dr. Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniv.)
Prof. Dr. Mahmut Atay (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Musa Taşdelen (Sakarya Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa Orçan (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Ramazan Yelken (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Yücel Bulut (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Ahmet Koyuncu (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. Ahmet Zeki Ünal (K. Mehmetbey Üniv.)
Doç. Dr. Enes Kabakçı (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. H. Hüseyin Bircan (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. Kaya Bayraktar (Yalova Üniv.)
Doç. Dr. Lütfi Sunar (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Mehmet Birekul (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. Ruhat Yaşar (Kilis Üniv.)
Doç. Dr. Ö. Miraç Yaman (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Suvat Parin (Yüzüncü Yıl Üniv.)
Doç. Dr. Zülküf Kara (Mardin Artuklu Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet A. Koyuncu (Muş Alp. Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ali Zafer Sağıroğlu (Y. Beyazıt Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Erhan Tecim (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. İslam Can (Selçuk Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt Özşahin (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Mahmut Kaya (Harran Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Murat Ak (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Musa Öztürk (Mardin Artuklu Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Sıtkı Karadeniz (Mardin Artuklu Üniv.)

İÇİNDEKİLER

5 **DİVAN KALEMİ** | Editör

DOSYA: MİMARLIĞIN İZİNDE

- 9 Sitki Karadeniz | "Usul"ü Yöntemin Öznesi Kılmak: Bir Kavramsal İz Sürme Denemesi
23 Ömer Faruk Günenç | Bir Mitolojik "Yapı": "Mardin Evi"nde Mahremiyet
37 Erhan Berat Fındıklı | Türk Romanında Barınma Kültürü, Kübik Apartman İmgesi ve Toplumsal Cinsiyet (1930-1945)
71 Emin Selçuk Taşar | İhtiyaç Kavramının Mekân Politigi: Çamlıca Camii Örneği
89 Melek Kutlu - Halil İbrahim Düzenli | Cumhuriyet Dönemi İstanbul'unda Cami Mimarisi
109 Murat Şentürk | Mimarlığın ve Sosyolojinin Karşılaşma Alanı Olarak Kamusal Mekân
127 Vedia Derda Taşar | Fiziksel İnşadan Enformasyonel İnşaya: Kentsel Mekânın Network Kentinde Dönüşümü
137 Ömer Faruk Günenç | Ankara'nın İnşasında Bir Mimar: Arif Hikmet Koyunoğlu
155 Faruk Turğut | Bir Şehir Düşlemek: Turgut Cansever Mimarlığı Üzerine Bir Çözümleme
171 Lerzan Aras | Yerin Ruhunun İzleri: Mimarlığın Masumiyet Çağına Dönüşü
189 Ahmet Çaycı | İslam Mimarisinde Anlam Meselesi
203 Abdullah Asım Divleli | Arap Milliyetçiliğinden Yerel Kimlik İnşalarına, İstisnaî Bir Durum: "İçerideki" Filistin Kimliğinin İnşası
219 Aynur Can | Mekân, Kültür ve Politika Bağlamında Denizli Kent Kimliği

SOHBET

- 233 Uğur Tanyeli ile Söyleşi: Toplumsallık Üretim Biçimi Olarak Mimarlık

KENAR KAYIT

- 247 Ahmet Demirhan | Göbeğini Kaşıyan Adamın Psikanalizi I: Türklük ve Melankoli
279 Ejder Ulutaş | Taşradan İnsan Manzaraları
311 M. Taner Türk | Patricia Melo'nun "Inferno Rio Cehennemi" ve Aslı Erdoğan'ın "Kırmızı Pelerinli Kent" Adlı Eserlerinde Şehir ve Suç

HAYAT SAHNESİ

- 327 Fatih Özkafa | Mimaride Buluşan Sanatlar
329 M. Feyza Yazar | Çatalhöyük
337 Seyfettin Kurt | Şehrin Çeyiz Sandığı: Saray Çarşısı
343 Köksal Alver | Hürriyet Caddesi
349 Zeki Saka | Ahşap Ev -Yaşanmış Zaman Numunesi IV: Mekân/Ev-
365 Feyzeddin Aytepe | Kütahya'da Bir Han: Kabadayı Hanı

KİTAPLIK

- 371 Hüseyin Özil | Mimarlığı Görebilmek
375 Salim Danış | Üç Habitus
379 Tuba Duman | Ömrüm Ankara
383 İbrahim Nacak | Şehir Hakkı
391 Bedir Sala | Oyuk Topraklar: İsrail'in İşgal Mimarisi
397 Gülhan Tuba Çelik | Vadi-i Meram

401 **ÖZETLER**

416 **YAZARLAR**

DOSYA
MİMARLIĞIN İZİNDE

Uğur Tanyeli ile Söyleşi: Toplumsallık Üretim Biçimi Olarak Mimarlık

Haz.: Sıtkı Karadeniz, Ömer Faruk Güneç, Emin Selçuk Taşar

Mimarlığa ve sosyolojiye dair söylemler, her iki alanı da yeniden disipline etme yönünde eğilim sergiler. Her defasında, metni üreten bireyler tarafından bilgi, metafiziksel olarak kurulur. Bu kuruluma, toplumsal alanda bir gerçekliği temsil etme kusursuzluğu atfedilir. Doğal olarak, bir hakikat söylemcisi olarak alanı disipline etmeye çalışan aktörler, kendi hakikat ve metafiziksel gerçekliklerini toplumsal olana dayatır. Böylece hayat, bu sınırlara hapsedilerek, dünyanın belirli bir bilgi çerçevesinde disipline edilmesine yardımcı olacak bir dispozitif evrilir. Hayatı ve insanı anlamaya dönük pratik üretme çabası, bu çabadan uzaklaşarak kendi içine kapanır. Aslında aşıkâr olan şey, kaostan bir düzen inşa etme girişimleridir. Söz konusu mesele bitimsizce değişen ve dönüşen dünya olunca, paradoksal olarak anlam ve pratikler düzen üretme çabasında sabitlenir ve dondurulur. Böyle bir pozisyon, üretilen her bilginin hakikat temsilcisi olduğunu ve bunun da sosyal alanda bir gerçekliğe temas ettiğini var sayar. Aksine, anlamaya çalıştığı dünyayı kapatan, onu aktüelliğine hapsettiğini düşünen bir yanılısama üretilir. Hâlbuki her kavram, yaşanma biçimi ve pratikler toplamı, virtüel alanda konumlanarak, onları aktüalize etmeye çalışan bireyler adedince yeniden üretildiği ve biçimleştirildiği unutulur. Dolayısıyla söylem alanının dışında herhangi bir konuşma pratiğinin mümkün olmadığı bir durumda, Mimarlık, her defasında sınırların olmadığı bir dünyada yeniden üretilen bir virtüellik olarak duruyor.

Uğur Tanyeli ise, ürettiği her metniyle kaosu olağanlaştırır. Bu olağanlık içinde, mimarlığı herkes tarafından kolayca anlaşılır bir formun içine hapsedmez ve indirgemez. Tam tersine, disiplin kavramının vaaz ettiği sınırları olabildiğince problemlile hale getirir. Ulaştığı noktada, mimarlığın, felsefenin, sosyolojinin ve çeşitlenebilir her bilgi alanının özerkliğini bozar. Böyle bir durumda, mimarlık veya sosyoloji gibi iki farklı alandan konuşmak ne kadar mümkün? Bu söyleşi, yukarıda kabaca özetlenen düzlemler üzerinden yapılan keyifli bir tartışmayı içeriyor.

Sıtkı Karadeniz: Sizin mimarlık perspektifinizi/yaklaşım biçiminizi yakalayabilmek için, “bir toplumsallık üretim pratiği olarak mimarlık” kavramsallaştırmasıyla başlarsak, yanlış bir giriş yapmış olur muyuz? Ya da siz kendi mimarlık pratiğinizi nasıl ifade edersiniz?

Uğur Tanyeli: Mimarlığın toplumsallığı vareden, kuran pratiklerden biri olduğunu söyleyebilirim. Toplumsallık insanlar arası ilişkilerle, siyasetle, ekonomik etkinliklerle, inançla, yazılı sözlü ürünlerle kurulduğu gibi, mekân üreterek ve inşai etkinlikler gerçekleştirerek de kuruluyor. Tabii ki, teknolojik, düşünsel, gündelik vb. pratiklerle de kuruluyor. Dolayısıyla, “klasik” denebilecek anlatılarda ortaya konulduğunun aksine, mimarlık toplumsallıktan etkilenir ve toplumu etkiler gibi bir argüman benim için anlamlı değil. Toplumsallık soyut bir gerçeklik değil; tüm beşeri ve bireysel etkinliklerin toplu adından başka bir şey sayılamaz. Onun için toplumsallık bir tarafta, diğer insani pratikler öte tarafta diye düşünemeyiz. Bunun gündelik yaşamdaki anlamı şu: Örneğin, “bugün içinde yaşadığımız konutlar bizim toplumsallığımızı, kültürümüze uygun değil; biz bu evleri, bu kentleri kendimizin bilmiyoruz” gibi ifadeler içeriksizdir. O fiziksel çevreleri biz planladık, biz inşa ettik, biz finanse ettik, onlar için kredileri biz verdik, o beledi izinleri biz verdik, TOKİ’yi biz kurduk, o mülkleri biz satın aldık, onların içinde biz yaşıyoruz. Onlara bir doğal afet gibi maruz kalmadık. Tam aksine onlar bizim toplumsallığımızın ta kendisi. “Biz” diye anlattığımız şeyi –sayısız başka gerçekliğin yanısıra- onlar da tanımlıyor. O halde, onlara kaderin bir cilvesi sonucu maruz kalmışız gibi konuşmamızın ne anlamı var? Şu anlamı var: O sayede sorumluluğu muhayyel düşmanlara yıkıp kendimizi mağdur edilmiş suçsuz edilgen bahtsızlar gibi takdim edebiliyoruz. Ama ironik olan şu ki, nasıl o yapılar ve çevreler toplumsallığı kuruyorlarsa, bu sıraladığım yakınmalar, mazeret beyan etmeler, sahte itirazlar, yanılısamalar da başka bir biçimde yine toplumsallığı kuruyorlar.

Sadece mimar olarak değil, herhangi bir özne olarak da toplumsallığın bu karmaşıklık ve çelişiklik boyutunun farkına varmamızda yarar var. Benim derdim bu farkına varışa ulaşmaya çalışmak.¹

¹ Uğur Tanyeli, ele aldığı bu bağlamı, aslında daha önce çeşitlenebilir birçok kültürel nesne ve özne dolayımında tartışmıştır. Açıkçası, ortaya koyduğu düşünceler, sadece mimarlık alanına hapsedilemeyecek kadar geniş bir tarihselliğe ve sorunsallaştırdığı “kültür dünyasına” yaslanıyor. Kendi ifadeleriyle yapmak istediği şey “*en geniş anlamda fiziksel çevre üretimi alanından bakıp, aslında toplumsallığı, onun mekânlardaki, düşüncelerdeki, pratiklerdeki, estetik duyulardaki tezahürlerini*” anlamaya çalışmaktır. Bunun içindir ki çalışma sahası yemek yeme kültüründen onu yapma biçimine, baharatın coğrafyalar arası transferinden sayıların içselleştirilmesine kadar çeşitlenebilecek alanları içeriyor. Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde dekanlık yaptığı yıllarda “Musakkanın Vatanı Yok” başlıklı semineri kişiliğini ve “mimarlık” alanını ele alış biçimini okumak için anlamlıdır. Özetle, ilk soruda ortaya koyduğu yaklaşımın daha ayrıntılı ele alındığı çalışmalar için bkz. “Düş ve Düşükümü Nedir?”, “Bir Kültürel Eleştiri Projesi Olarak Mimarlık”, “Kültürel Süreklilik ve Mimarlık”, “Kültürel Yabancılaşma ve Mimarlık”, “Gecikmiş Bir Modernlik Tartışması: Kültür Otarşisi İleti”, “Toplumsal Hafıza Diye Bir Şey Var mı?”, “Üretken Melezlenmeler ya da Hakiki Bir Kültür Devrimi”. Bu makaleler şurada bulunabilir: Tanyeli, U. (2011). *Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri*, İstanbul: Boyut Yay., s. 15-78. Ayrıca bkz. Tanyeli, U. (2015). “Ülkeler ve Kültürler Karşılaşmaz, İnsanlar Karşılaşır”, *Sınırşımı*

Sıtkı Karadeniz: Bir süredir “disiplinlerarasılık” denilen kavramla anladığımız şey, birden çok bilgi alanının temsilcisi konumunu üstlenen kişilerin, bir konuya kendi alanlarının bakışaçılarını yansıtarak “çok bakışlı” bir bilgi üretimi gerçekleştirmeleriydi. Ya da bir kişinin, kendi metnine/ürettiği bilgiye bu “çoklu bakış” yansıtabilme pratiğiydi. Sizce mimarlık ve sosyoloji (bu başka iki bilgi alanı da olabilirdi), birbirleriyle ilişkili olan, etkileşim halinde bulunan birer özerk ya da bağımsız özne olarak görülebilirler mi?

Uğur Tanyeli: İki arasındaki temel fark bence şu: Mimarlığın öznesi toplumdur. Oysa toplum sosyolojinin nesnesidir. Mimarlık adıyla özetlediğimiz sayısız pratiği aralarında mimarların da bulunduğu pek çok toplumsal aktör üretir; sosyolojiyi ise sosyal bilimciler. Ancak, bu çok radikal farklılık bile aralarında muhkem bir sınır çizme imkanını bence vermez. Kaldı ki, disiplinlerarasılık teriminden benim anladığım şey, bilimsel disiplinlerin ve toplumsal pratiklerin arasında sınırlar çizme imkânlarımızın hem çok kısıtlı, hem de yararsız, hatta zararlı olduğu. Çünkü her bir beşeri ve bireysel pratik diğer tüm beşeri ve bireysel pratiklerin oluşturduğu bağlamda varlık kazanır. Bunu gündelik yaşamdan bilimsel etkinliklere, en yüce değerlerimiz saydıklarımızdan en süfli pratiklere kadar tüm toplumsallık alanına yayarak düşünebiliriz. Kısaca anlatırsam, yemeklerimiz, pişirmek için kullandığımız teknolojiyle de, yemek için kullandığımız araçla da bağlantılıdır. Çubukla yiyorsak başka, sadece elle yiyorsak başka, sadece kaşıkla yiyorsak başka, çatal-bıçakla yiyorsak başka tür yemekler yaparız. Ne var ki, bunun deterministik bir zorunluluk ilişkisi olmadığını da söyleyeyim. Bir gün gelir çubukla yiyenler ızgara bonfile yeme alışkanlığını edinebilirler. Örneğin, Japonlar böyle yaptılar. Örneğin, sadece kaşıkla yiyen Türkler çatal-bıçakla yenen yemekleri de öğrenmeye koyuldular. Çatal-bıçakla yiyen Amerikalılar artık çubuk da kullanabiliyorlar. İşte o zaman çok verimli disiplinler bunalımlar doğar. Geleneksel yemek kavrayışımız altüst olur, ama o sayede daha iyi, daha çeşitli beslenme şansları belirir.

Metaforik anlatıyı bir yana bırakırsam, disiplinlerin, pratiklerin alışılmış bağlamsal ilişkilerini kıran, sınırlarını çözen her arıza verimlidir. Dünyayı o güne kadar gördüğümüzden farklı görmek, anlamak, inşa etmek için fırsatlar doğar. Her gün yeni bağlamsal ilişkiler kurar ve eski bağlamsal ilişkileri de çözeriz. Örneğin, sosyoloji diye bir disiplin ortaya çıktıktan sonra, artık tarih yazmak başka bir şey olur çıkar. Sosyal bilimlerin varlık kazandığı bir

Metinleri: Osmanlı Mekânının Peşinde 15.-19. Yüzyıllar, (Uğur Tanyeli), İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 95-114.

dünyada mimarlık üretimi artık o bilimsel imkanın sağladığı verilerle de yapılacaktır. 18. yüzyıldan bu yana mühendislik diye bir dizi disiplin var, ama mühendislik nerede biter, mimarlık nerede başlar? Heykel nerede biter, mimarlık nerede başlar? Endüstri tasarımı ile mimarlığın arasındaki sınır nasıl çizilebilir? Özetle, disiplinlerarası sınırlar saymacadır. Kaldı ki, her disiplin başka disiplinlerden söylem, yöntem, veri, pratik aktarmaları yapar. Sürekli söylemsel ve teknik hırsızlıklar yaparız. O sayede, örneğin, matematiksel-istatistikî teknikler kullanarak sosyolojik çalışmalar yürütebiliriz. Kantitatif veriler kullanarak tarih yazabiliriz. Dilbilimin pratik ve söylemlerini kullanarak mimari olguları açıklamayı deneyebiliriz. Bugün parametrik matematiksel tekniklerle mimari tasarım yapıyoruz. Disiplin sınırları öylesine fiktiftir ki, daha çizmeye başladığımız anda silmeye de başlarız. Zaten disiplinler bu çizme-silme dinamiği içinde inşa edilir. Bir grup olguyu diğerlerinden yalıtır ve çalışma nesnemiz kılarak bir disiplin tanımı yaparız. Ama yaşam ve toplum bizim o tanımımızı daha yapıldığı anda aşacak sayısız olgu ve gerçeklik üreterek bizi kontrpiyede bırakır. Dolayısıyla, sınır çizmek o çizilmiş sınırı ezeli ve ebedi saydığımızda zararlıdır, çünkü yeni düşünme imkanlarını kısıtlayıcıdır, ama bir o kadar da kaçınılmazdır. Tıpkı o sınırı ihlal etmenin de kaçınılmaz olduğu gibi...²

Sıtkı Karadeniz: Önceki soruyla da ilişkili olarak şöyle sorsam, o halde, mimarlık ya da sosyoloji gibi bir alandan konuşmamızı hâlâ mümkün kılan şey nedir?

Uğur Tanyeli: Disiplin ve pratik sınırları müphemdir ve müphem kalması da olağandır, ama o alanlarda çalışanların mesleki iktidarları uçsuz bucaksız ve/veya aynı müphemlikte olamaz. Her birimiz kaçınılmaz olarak kendimize belirli bir çalışma alanı tanımlarız. Aslında içinde çalıştığımız disiplin veya pratiği sınırlamayız; kendi çalışacağımız bölgeyi sınırlarız. Dolayısıyla, sınırlar epistemik değil, düpedüz bireyseldir. Mimarlık, tarih yazımı, sosyoloji, mühendislik, sanat vs. gibi ayrımların hala geçerli kalması ancak böyle mümkün olur. Yani, tarih yazımının sınırından çok, belirli bir tarihinin uzmanlık bölgesinden

²Bu bağlamda ele aldığı çalışmaların bazıları şunlardır: Tanyeli, U. (2015). "Osmanlı Mimarlığı Historiyografisinde Sınırşımı", *Sınırşımı Metinleri: Osmanlı Mekânının Peşinde 15.-19. Yüzyıllar*, (Uğur Tanyeli), İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 9-15; Tanyeli, U. (2014). "Mimarlık-Gündelik Yaşam İlişkisi: Tıkanık Bir Yol Yeniden Açılabilir mi?", *Sınırları Aşmak Türkiye'de Sosyo-Kültürel Antropoloji ve Disiplinlerarası Yaklaşımlar*, (Ed. Ramazan Aras), Konya: Çizgi Kitabevi, 77-96; Tanyeli, U. (2015). "Mimarlık Toplumsallıktan Başka Nedir ki?", *Sınırşımı Metinleri: Osmanlı Mekânının Peşinde 15.-19. Yüzyıllar*, (Uğur Tanyeli), İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 358-385.

konusuruz. Mimarlıktan çok, belirli bir mimarın çalışma alanından söz ederiz. Aslında sosyoloji değil, sosyologlar; mühendislik değil, mühendisler vardır. Sorun şu ki, bu durum bir yanılısına üretir: Bireysel iktidarımızın ve/veya ter-cihlerimizin sınırını çok kolayca o bilgi ve etkinlik alanının sınırı gibi görmeye başlarız. İşte o zaman düşünme ve eyleme imkanlarımızı daraltma tehlikesi ortaya çıkar. Örneğin, şöyle yargılar verilmeye başlanır: Senin yaptığın mimarlık değil ki; heykel. Senin yaptığın tarihçilik değil, sosyoloji. Senin yaptığın mühendislik değil, mimarlık. Bu yargıları veren kişi, kendisi için geçerli öznel bir sınırı, o alana, o disipline dayatmaktadır. Yani, bireysel becerilerin sınırlarıyla disiplinin epistemik sınırları çok kolay örtüştürülerek düşünülür. Bu örtüş-türmeden kaçınmak yaratıcı yaklaşımlar üretmek için zorunlu gibi gözüküyor.³

Emin Selçuk Taşar: Bu durumda yani mimarlığın “toplumsal bir üretim” olarak ele alındığı durumda, tersinden bir ilişki kurularak, mimarlığı, mimarlık üretimlerinin (bilgi üretimi ve fiziksel çevre üretimi) ortaya çıktığı döneme ve topluma ait verileri analiz etmemize yarar bir bilgi alanı olarak düşünebilir miyiz? Başka bir deyişle, çok yaygın bir tarihyografik yaklaşım olarak mimarlık her daim “temsil” alanının içine yerleştirilir. Üretilen her eserin veya nesnenin kendi zamanını “yansıttığına” dair bir ön kabul veya kanı, varlığını ciddi bir biçimde koruyor. Doğal olarak hızlı bir biçimde bir bina, merdiven, pencere, alınlık, cami ve ev gibi çeşitlenebilir her üretimin kendi zamanını herkesin anlayacağı bir dille ortaya koyduğu savlanıyor.

Uğur Tanyeli: Mimarlık ürününün çağını, içinde varedildiği toplumu yansıttığı veya temsil ettiği savını anlamlı bulmam. “Yansıtma” terimini bu bağlamda kabul edilebilir bulmam da ondan. Yansıtma kavramı bir tür hiyerarşik

³ “Sınırların epistemik değil, düpedüz bireysel” olduğu bir durumda, Uğur Tanyeli’nin şu çalışmaları dikkat çekicidir. Bkz. Tanyeli, U. (2015). “Tarih Yazımının Politikayla İmtihanı”, *Sınırşımı Metinleri: Osmanlı Mekânının Peşinde 15.-19. Yüzyıllar*, (Uğur Tanyeli), İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 36-55; Tanyeli, U. (2016). *Komple Teorileri ve Mimarlık: Düşünmekten Kaçma Yolları*, *Arredamento Mimarlık*, S.299, 6-7; Tanyeli, U. (2016). *Demokrasiyle Mimarlık Tabi ki İlişkili*, *Arredamento Mimarlık*, S.300, 6-7; Tanyeli, U. (2016). *Rumbadan Cumbaya: Kamusal Alanda Açılımdan Kapanmaya*, *Arredamento Mimarlık*, S.300, 89-91; Tanyeli, U. (2013). “Batı Doğu’dan Öğrendi” Efsanesi, *Arredamento Mimarlık*, S.264, 6-7; Tanyeli, U. (2016). *Milliyetçi Kültür Politikaları, Mimarlık ve Türkiye: Geç 19. Yüzyıldan Bu Yana*, *Arredamento Mimarlık*, S. 297, 62-77; Tanyeli, U. (2011). “Söylem ve Kuram: Mimarlık Bilgi Alanının Sınırlarını Çizmek”, *Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri*, (Ed. Uğur Tanyeli), İstanbul: Boyut Yay., 223-224; Tanyeli, U. (2006). “Osmanlı Metropollerinde Evlerin Konfor ve Lüks Normları”, *Soframız Nur Hanemiz Mamur Osmanlı Maddi Kültüründe Yemek ve Barınak*, (Ed. S. Faroqhi, C. K. Neumann), (Çev. Zeynep Yelçe), İstanbul: Kitap Yayınevi, 333-349.

ilişki tarif eder. Bir tarafta asıl nesne durur, öte tarafta da üzerinde o aslın bir görüntüsünün ortaya çıkacağı pasif bir ayna. Bu şekilde bakarsak toplum ile onun ayna imgesi gibi varlık kazanmış mimarlık ve sanattan oluşan bir ikililik tahayyül ederiz. Temsil kavramı için de aynı hiyerarşi geçerli. Temsil eylemi, bir nesnenin kendisinden daha yüce bir başka şeyi çağrıştırması, görünmeyen bir şeyi görünür kılmasıdır. Mimarlık toplumsallıktır dediğim zaman, böyle bir ast-üst ilişkisinin sözkonusu olamayacağına işaret etmek istiyorum. Adına ne koyarsak koyalım, ister toplum, kültür, medeniyet, ister din, inanç, ekonomi veya altyapı-üstyapı diyelim, toplumsal gerçeklikleri bir hiyerarşi içinde okumaya ve anlamlandırmaya kalkışmak bence sorunludur. Yani bazılarının esas, diğerlerinin ikincil ya da esas belirleyici olanların yansımaları ya da temsilleri olduğu söylenemez. O nedenle, “bir toplumu anlamak için mimarlığına bakmak anlamlıdır” sözü olsa olsa çok kısıtlı bir geçerlilik taşır. Bir toplumu anlamak için tüm beşeri pratiklere bakmak gereklidir. Çünkü toplum o pratiklerin varetmiş olduğu gerçeklikten başka nedir ki? O pratikler toplumu temsil etmezler; toplumu inşa ederler. Dolayısıyla kuramsal bir çalışmada mimarlık ürünleri, pratikleri, özneleri, olguları vb. toplumu “okuma”nın araçları haline getirilebilirler; çünkü onlar toplumun yapı taşlarıdır. Ama, unutmayalım ki, tüm bütünlük gibi toplum ve toplumsallık da kendisini oluşturan bileşenlerin toplamından başka ve fazla bir şeydir.⁴

Emin Selçuk Taşar: Hocam, bu noktada bir biriyle bağlantılı iki soru sormak istiyorum, isterseniz bunları tek bir soru gibi de değerlendirebilirsiniz. Mimarlık dergisinin bir sayısında “*mimarlık üzerine konuşmak ‘gevşek’ konuşmaktır. Kimi bilgi alanlarında çam devirmek sayılabilecek kavramsal tahrifat türleri mimarlıkta sık sık yapılır*” şeklinde bir ifadeniz var. O yazınızdaki yola çıkarak size sorularımı sormak isterim; birincisi, mimarlığın kuramsal üretiminde, fiziksel çevre inşasının aktörlerinden biri olarak, mimarın rolü nedir?; ikincisi, bahse değer rolün diğer bilgi alanlarıyla ilişkisi nasıl açıklanabilir?

⁴ Fiziksel bir “gerçeklik” olarak kenti, temsiliyet ve toplumsallık bağlamında ele aldığı çalışmalar için bkz. “Kentın Bıçımı Yok”, “Kentın Aktörleri Kim?”, “Şehircilik Biliminin İlkeleri Efsanesi”, “Kaotik Denizdeki Düzen Adaları ya da Organize Edilmiş Cinnet”, “Spekülatör Kimdir?”, “Türkiye’de Flâneur”, “Bir Kent Efsanesi: Uyum”, “Köylüleşiyor muyuz, Kentlileşiyor muyuz?”, “Siz Şimdi Ruhsat da İstersiniz!”, “Komşunun Tavuğu”, “Mimarlar Kent Planlayabilir mi?”, “New York’u Düşünmek”, “Çekirdek Aile Çökünce Mimarlıkta Ne Oluyor? Ya da Tokyo’da Ne Oluyor?”, “İstanbul’u Gözleri Kapalı Sevmek”. Bu makaleleri şurada bulabilirsiniz: Tanyeli, U. (2011). *Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri*, İstanbul: Boyut Yay., 387-456. Ayrıca bkz. Tanyeli, U. (2015). “İnşai Analizler Ne Söyler? Topkapı Sarayı Üçüncü Avlusu’ndaki Fatih Köşkü (Hazine)”, *Sınırşımı Metinleri: Osmanlı Mekânının Peşinde 15.-19. Yüzyıllar*, (Uğur Tanyeli), İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 196-247.

Uğur Tanyeli: Mimarın fiziksel çevrenin reel ve kuramsal inşasındaki rolü sadece sayısız toplumsal aktörden biri olmaktır. Çünkü mimari çevre sayısız aktörün birlikte vattığı bir şeydir. Bir konutun inşasında mal sahibinin rolü mimardan az mıdır? Belediyenin, müteahhitin, krediyi veren bankanın, zevk ve beklentiler empoze eden televizyon dizisinin, ülkedeki banka faiz hadlerinin, tasarruf alışkanlıklarının rolleri daha mı az önemlidir? Örneğin, tek yatırım enstrümanının konut satın almak olmasını sağlayan bir karar verici otorite, ülkenin mimari geleceğini tüm mimar kuşaklarından daha çok etkiler. Banka mevduat faizlerini biraz düşürmek, bankadaki tasarrufun hemen konuta ve arsa satın almaya yönelmesini sağlar. Dağlar taşlar konutla dolar; imkânı olan herkes arsa satın alır. Hangi mimar bu denli etkili olabilir fiziksel çevre üzerinde? Ne yazık ki, mimarlar genellikle rollerinin kısıtlılığını bir türlü kabul etmeye yanaşmazlar. Kendi kendilerine geniş bir otorite ve iktidar vehmederler.

Kuramsal inşa özeline gelirim, mimarlık üzerine düşünce üretmek için mimar olmak gerekli bile değil derim. Hatta bu bağlamda diğer toplumsal öznelerden fazla bir farkımız da yok gibi gelir bana. Hepimiz her an, mimar olalım olmayalım, mimarlık ve fiziksel çevre üzerine konuşuruz. Kuramsal bir derinlikle veya gündelik dille konuşuruz. Bunların hepsi de mimarlığı yeniden üretmektir. Mimarlık betonla, ahşapla, taşla yapıldığı gibi söylemlerle, dilin araçlarıyla, sözle de yapılır. Yakınarak, özelemler beyan ederek, yorumlayarak, eleştirerek, övgüler düzerek yapılır. Karmaşık, incelikli kuramsal metinler üretmek bu sayısız dil pratiğinin sadece küçük bir parçası. En önemli parçası da değil. Fiziksel çevreyi var ederken gündelik dili kullanarak hepimiz düşünsel üretimde bulunuyoruz. Bu düşünsellik Kant, Hegel, Hobbes, Heidegger vs. kalibresinde olmayabilir, ama yine de düşünseliktir. Mimarın kendi çalışma alan bağlamında yapabileceği anlamlı kuramsal etkinliklerden biri, o sıraladığım “olağan” aktörlerin yaptıklarının ve söylediklerinin analizlerini yapması olabilir. Bunu yapmak, mimarlığın kendi “iç” söylemlerini sorunlaştırmak, iktidar vehimlerini tedavi etmek için de taze fırsatlar ortaya koyabilir.⁵

⁵ “*Mimarlığın ‘iç’ söylemlerini*” problemleri hale getirdiği bazı çalışmaları şunlardır: “Düşünce İrkildir, Tasarım Şaşırtır”, “Sanat, Tasarım, Mimarlık Ne İşe Yarar? Yıkar, Tahrip Eder, Bozar”, “Mimarlık ve Ekonomi Üzerine İleri Geri Laflar”, “Değişimin Aracı Olarak Marjinal Mekân Üretimi”, “Resheymim: Sanat ve Tasarımda Disiplin Sınırlarının Yıkılışı”, “Bireysel Sorumluluk Bunahımı”, “Mimarlar Reklam Yapar mı?”, “Mimarlık ve Şöhret: Bir Aşk ve Nefret İlişkisi”, “Modern Toplumu Risk Toplumudur”, “Titanic Orkestrası: Deneyimin Batışı”. Bu makaleleri şurada bulabilirsiniz: Tanyeli, U. (2011). *Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri*, İstanbul: Boyut Yay., 207-386; Tanyeli, U. (2007). *Mimarlığın Aktörleri: Türkiye 1900-2000*, İstanbul: Garanti Galerî Yay.; Tanyeli, U. ve Yücel, A. (2007). *Turgut Cansever: Mimar ve Düşünce Adamı*, İstanbul: Garanti Galerî Yay.; Eldem, E.; Tanju, B. Ve Tanyeli, U. (ed.) (2008). *Sedad Hakkı Eldem I: Gençlik Yılları*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi; Tanju, B. Ve Tanyeli, U. (ed) (2009). *Sedad Hakkı Eldem II: Retrospektif*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Ömer Faruk Güneç: Osmanlı mimarlık tarih yazımı bağlamında, “medeniyet” ve “oryantalizm” anlatılarının gündelik yaşamla kurduğu veya kuramadığı ilişki biçimlerini tartışmanın araçları sizce neler olabilir?

Uğur Tanyeli: Medeniyet kavramının Türkiye’de yeni yüklenmeye başladığı anlamlar benim için çok sorunlu. Bu terim Osmanlıca’ya 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı dillerindeki “civilization”ın karşılığı olarak girdiğinde evrensel bir anlam taşıyordu. Hiç kuşkusuz o anlamının da ciddi sorunları vardı. Örneğin, “civilized” olan ve olmayan toplumların var olduğu iddiasını da içeriyordu bünyesinde. Ancak, yine de Geç Osmanlılar -örneğin Ziya Gökalp- o kavramı kullanarak uluslarüstü bir medeniyet kavrayışı üretebilmişti. Son yıllarda medeniyet Türkiye’de kendi içine kapalı, tüm bileşenleri uyumlu bir bütün oluşturan, o toplumu o toplum kılan bir yüce değerler toplamı olarak tarif edilmeye başlandı. Dünya medeniyet bölgelerine ayrıştırılarak düşünölmeye girişildi. Tam oryantalizm Edward Said ile başlayan bir süreçte hırpalanırken, bu özerk medeniyetler haritası tahayyülü dünyayı yeniden uzlaşmaz kapalı bütünlerin toplamı olarak tasvir etmeye başladı. Üstelik bu söylem medeniyetlerin birbirleriyle alışverişi içinde olmasını da reddetmediği için tıkanık da sayılmayabilir. Ancak, farklılıkları ebedi ve ezeli saydığı ve daha önemlisi, farklılıkların güzellemelerini yaptığı için bence oryantalizmden çok farklı bir teorik araç değil. Oryantalizm Doğu-Batı yarılması üretiyordu; medeniyetin bu yeni tanımını ise daha çok sayıda benzer uzlaşmaz dünyacıklar üretmeye yol açtı. Bir anlamda oryantalizmi revize ederek yeniden tedavüle soktu. Başka bir açıdan bakarsak, Toynbee’nin neredeyse üç çeyrek yüzyıllık “A Study of History”sindeki dünya tarihi modeliyle çok yakından benzeştiğini de söyleyebilirim. O da benzer bir medeniyetler resmi geçidi sunar. Örneğin, Hindu medeniyeti, Hıristiyan medeniyeti, Çin medeniyeti, İslam medeniyeti vs. gibi kapalı bütünlerin oluşturduğu bir dizi tanımlı bütünden söz eder. Ancak, Osmanlı’yı “tamamlanmamış uygarlıklar” diye bir özel kategoriye yerleştirerek Türkler’in düş kırıklığı yaşamasına yol açar. Herhalde o nedenle Türkiye’de pek az sözü edilir Toynbee’nin.

Medeniyetler tahayyülü içinden bakanlar için bu söylem açıklayıcı olabilir. Hatta “medeniyetler ittifakı” gibi söylemler içinde kimi zaman barışçı göndermeleri de belki olabilirdi; ama nihayetinde bu söylem veya model dünyanın gerçek karmaşıklığını anlatmak için bence çok cılız. Dünyanın ve insanların medeniyet hapishaneleri içinde örgütlü olduğu kanısında değilim. Buna her birimiz kendi bireysel kimliğimiz çerçevesinde bakmayı denersek, hangi medeniyete ait olduğumuzu belirlemekte çok zorlanacağımızı görürüz. Ceket-pantolon giyerken Fransız kökenli bir kültür ürünü kullanırız, camiye giderken Müslüman’ız, üniversitede dipnotlu makale yazarken Gutenberg sonrasının Avrupalısından bir farkımız kalmaz. Revani adlı tatlıyı yerken bir Cenova-

İstanbul kültür karışımını gövdeye indiririz. Dondurmamız Avrupa kökenli. Belediyede işimizi hallederken kökeni Ortaçağ Avrupası'na uzanan bir kurum-sallık içindeyiz. Kağıt diye bir Çin icadına muhtacız. Bir dakika arayla önce İtri, sonra Mendelsohn dinleriz. Şimdi hepimiz şu soruyu soralım: Hangi medeniyetin içindeyiz biz? Sadece bugünden bahsetmiyorum. Geçmişte de herkes gibi böyle bir karmaşık ve içeriği bitimsizce değişen bütün oluşturuyorduk.

Gelelim Osmanlı'ya... Osmanlı'yı medeniyet kavramının bu yeni Toynbeeçi anlamı çerçevesinde tartışmanın ve anlamanın mümkün olamayacağı kanısındayım. Osmanlı bir erken modern imparatorluk olarak böyle yalın historiyoğrafik modellerin içine oturtulamaz. Örneğin, Rum Osmanlılar, Yezidi Osmanlılar, Macaristan'da Kalvinist Osmanlılar, Lübnan'da Dürzi Osmanlılar, Alevi Osmanlılar ve daha niceleri vardı. Etnik ve dilsel farklılıklara değinmiyorum bile. Çelişkisiz iç tutarlılığı, armonik bütünlüğü, bağlayıcılığı olan bir Osmanlı medeniyetinden konuşursak kimleri içine nasıl katacağımızı belirlemekte çok çok zorlanırız. Rasyonel bir historiyoğrafik yaklaşım, bunları aynı kültürel pozisyonları aynen paylaşan monoblok Osmanlılar gibi düşünmek yerine, yalnızca ortaklıkları görmekle yetinmek yerine, çeşitliliklerin de ortaklıklar kadar çok sayıda olduğunu kabul etmelidir. Dahası, ortaklıkların da farklılık ve çeşitliliklerin de tarihsel analizlerde eşdeğer sayılması gerekir. Açıkça söyleyeyim: Merkezi yönetimin Türkçe konuşan Sünni Müslüman bir grubun denetiminde olması Osmanlı'yı külliyen Türk, Sünni Müslüman kılmaz. Araştırmacının, tarihinin amacı benzeştirmek değil, her tür ve nitelikte tarihsel özneyi olağan farklılıkları içinde görmeyi başarmak olmalıdır. O zaman tarihsel durumların, olguların medeniyet kavramının bağlayıcı sınırlarına sığmadığını kolayca görürüz.⁶

Ömer Faruk Güneç: Uğur hocam, Sai Mustafa Çelebi'nin 16. yüzyıl metni olan *Tezkiret'ül-Bünyan/Tezkiret'ül-Ebniye* ve Cafer Efendi'nin 17. yüzyıl başında yazdığı *Risale-i Mimariyye* eserleri şu ana kadar bildiğimiz erken mimarlık eserleridir. Fakat 18. yüzyılın sonlarından itibaren sizin de *Sınır aşımı Metinleri*nde ele aldığınız gibi mimarlık kitaplaştırılıyor, özellikle askeri alan bu sürecin başını çekiyor. 1870'lerden sonra da *Fenn-i Mimari* ve/ya *İnşaat ve Mimari* gibi eserler yazılarak bir taraftan, birtakım tarihi eserlerden mimarlık biçim repertuarı üretilerek “doğru mimarlık nasıl yapılır” onu öğretiyorlar; diğer

⁶Bkz. Tanyeli, U. (2000). Bir Historiyografik Model Olarak Gerileme-Çöküş ve Osmanlı Mimarlığı Tarihi, *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras" Bildiriler Kitabı*,25-27 Kasım 1999. İstanbul: YEM Yay., 43-49.; “Batılılaşma Dönemi Öncesinde Batı ile Mimari İlişkiler 14.-17. Yüzyıllar”, “Patron Kim? Saray Kadınlarının Baniyelik Rolü 16.-18. Yüzyıllar”, “İstanbul'da Etnodinsel Çoğulluk ve Osmanlı Mimarlığı 15.-19. Yüzyıllar”. Bu makaleleri şurada bulabilirsiniz: Tanyeli, U. (2015). *Osmanlı Mekânının Peşinde Sınır Aşımı Metinleri 15.-19. Yüzyıllar*, İstanbul: Akın Nalça Kitapları. Ayrıca Bkz. Tanyeli, U. (2005). *İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak*, İstanbul: Ofset Yay.

taraftan yeni gereksinimlere cevap bulma çabası aşikâr. Kabaca bir analiz bile, Osmanlı dönemi İstanbul’unda matbu mimarlık eserlerinde, mimarlığı üreten toplumsallıktan ziyade biçimsel analizlerin başatlığını görmek için yeterli. Aca-ba bugün gelinen noktada mimarlığı toplumsal bir üretim olarak ele alamama-nın problemlerini, mimarlık üzerine az metin üretmiş bir tarihe mi borçluyuz?

Uğur Tanyeli: Mimarlık üzerine geçmişte az metin üretmiş olmamızın bugünümüzü tanımlayıcı rolü tabii ki önemli. Ancak, mimarlığın toplumsallığı-nı görememe halinin Türkiye’ye özgü olmadığını söyleyebilirim. Çok mimarlık metni üretmiş ülkelerde de aynı durumla karşılaşılır. Oralarda da yüzlerce yıl boyunca metinlerde mimarlığın hep biçimsel tarafına ağırlık verilmiştir. Kaldı ki, o ilk askeri mimarlık kitaplarını yazanlar mimarlığın toplumsallığını gö-re-memişlerdi, ama yazdıkları ve yaptıklarıyla mimarlığın toplumsal inşasına kat-kıda bulundular. Onlar sayesinde bugün mimarlığın kitap aracılığıyla öğrenilir, iletilir, yazılır bir şey olduğu bilgisini içselleştirdik. Hatta mimarlık mesleğinin entelektüel bir iş olduğu fikrinin kökeninde bile o ilk askeri mimarlık elkitapla-rının rolü var.⁷

Ömer Faruk Güneç: Modern dünyanın ürettiği epistemik konstrüksiyonu kopuş, kaçış çizgileri ve yeniden üretim gibi kavramlar etrafında tartışmak mümkün görünüyor. Başka bir deyişle, bu, her daim toplumsal bir üretim olan bireyin tarihsel olarak kendini, çevresini ve bilgiyi tarihselleştirmesidir. Bu noktada, “gelenek” diye kurulan çizgiselliğe yaslanmak kolayca tercih edilen bir ideolojik pozisyon olarak karşımızda duruyor. Geç 18. yüzyıldan bugüne gelin-ceye değin, Osmanlı/Türk dünyasının batı/modernlik ile karşılaşmasında Os-manlı, “Batı” gibi bir episteme üretememişe benziyor. O halde, bu andan bunu yeniden üretebilmenin Türkiye için potansiyelleri var mıdır? Veya bu epistemenin yeniden üretilmesinde “gelenek” olarak tariflenen alanla kurulacak ilişkiyi historiyoğrafik olarak nasıl tartışabiliriz?

Uğur Tanyeli: Batı-Doğu yarılması kavramının sadece Batı kökenli olma-dığı açık. Avrupa ve Amerikalılar nasıl bir “Doğu” tarif ederek kavramsal ola-rak “Batı” denilen modern iktidar odağını inşa ettilerse, bizim de “Batı” adlı bir ayna imgesi tahayyül ederek bir Doğu veya biz veya İslam veya Türk kavramını öyle inşa ettiğimiz söylenebilir. Kuşkusuz, sonuçta ortaya mutlak bir simetri çıkmadı. Ancak, Doğu ile Batı’nın her yerde bir kavram çifti olarak birlikte imal

⁷ Bkz. Tanyeli, U. (2015). “Mimarlığı Kitaplaştırmak/Kitaplandırmak”, *Osmanlı Mekânının Peşinde Sınır Aşımı Metinleri 15.-19. Yüzyıllar*, (Uğur Tanyeli), İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 337-357.

edildiği tereddütsüz iddia edilebilir. Bugün bu kavram çiftini yeniden üreterek, parlatarak varabileceğimiz bir yer bence yok. “Siz Batı iseniz biz de Doğu’yuz; Türk’üz; Müslüman’ız; sizden tamamen farklıyız” diyerek anlamlı düşünsel ve estetik yaratımlar ortaya konulamaz.

Öte yandan, gelenek, bence, yeni bir dünya kurmak için başvurulabilir bir araç değil. Gelenek tanımı gereği olarak “uygulanagelen kültür pratiklerinin toplamı”ysa, zaten yaşayan bir şeydir. Zaten mevcutsa, yaşıyorsa, toplumsallığı var etmeyi sürdürüyordur. Hayatımızı başka bir şey kılmaz. Çünkü, zaten öyle yaşıyoruzdur ve öyle yaşamaya da devam ederiz. “Geleneğimize başvuralım” argümanı bu söylediğim gibi düşünülüyorsa gündeme gelmez. Biliyorsunuz, Türkiye’de gelenekten söz etmek toplumun bir kültür kaybı yaşadığı endişesini duyanların yaklaşımıdır. Türk toplumunun kendi ait olduğu medeniyet içinde yaşarken, ondan koparılıp alındığı, ait olmadığı bir medeniyete eklemleendiği ve bir kültür kaybı yaşadığını düşünen kişi ve gruplar bu endişeyi duyarlar. Onu gidermek için de gelenekten yararlanmak gibi devalar önerirler. Ben böyle bir endişeyi duyanlardan değilim. Bence toplumlar sürekli değişirler, bir zamanlar oldukları şey olmaktan sürekli çıkarlar, yeni tanımlar kazanırlar. Biz derken Türkler’i kastediyorsak, bir zamanlar İslam’la tanışmamış olduğumuzu hatırlamakta yarar var. Tanıştıktan sonra başka bir toplumsallık ürettik. Ardından İran diliyle tanışma dilimizi de bizi de değiştirdi. Ondan önce Çince ile veya Budizm’le tanışma da değiştirmişti. Akdeniz kıyısına gelince yeniden başkalaştık. Örneğin, tüm denizcilik, hatta erken modern teknik terminolojimiz Ortaçağ’dan başlayarak İtalyanca ile karşılaşma sonucu oluştu. Sadece o da değil. 16. yüzyılda henüz kuzey Fransa ve Flandr’da salata yenmiyordu, ama biz İtalyanlar’dan öğrenmiştik ve yiyorduk. Balkanlar’da Avrupa ile uzun süren mücadele başka toplumsallıklar üretti. Her çağda da başka başka tanışmalarla başka toplumsallıklar üretiyoruz. Benim baktığım pozisyondan bakınca, her karşılaşma bir kültür kaybı değil, aksine kültür kazancıdır. O yüzden geleneği nasıl devreye sokalım gibi bir kaygı duymam. Böyle bir imkan bence yok. Ama daha önemlisi, ben de Walter Benjamin gibi düşünürüm: “Modernlik gelenek denilen değer kalemini tasfiye eder”. Ardından yakınmamıza da gerek yoktur, çünkü toplumsallık ve kültür üretimi durmaz. Gelenek ise, artık bir dizi tariyografik araştırmaya olsa olsa konu oluşturabilir.⁸

⁸ Bkz. “Tarihi Yassılaştırma Saplantısı”, “Mimarların Hafızası ve Yassıtılmış Geçmiş”, “Bir Çelişkiler Sistemi: Türkiye’de Mimari Koruma ve İdeolojik Altyapısı”, “Tarihselden Nefret Edenler Tarihi Aşkla Sever”, “Dönüşümün En Güzel Değiştirmeyendir”, “Evrensellik Hurafesi”, “Hoşgörü İmparatorluğu”, “Mimarlıkta Kimlik Üzerine İleri Geri”, “Her Türk’ün İçinde Bir Minik Oryantalist Yatar”, “Vecize Bağımlısı Toplumda Düşünmek”. Bu metinleri şurada bulabilirsiniz: Tanyeli, U. (2011). *Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri*, İstanbul: Boyut Yay.

Prof. Dr. Uğur Tanyeli

1952 yılında doğan Uğur Tanyeli İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık eğitimi aldı. Doktorasını İstanbul Teknik Üniversitesi'nde veren Tanyeli, her iki üniversitede de araştırma görevlisi olarak çalıştı. 1992 ile 1998 yılları arasında Anadolu Üniversitesi'nde görev yaptı. 1998 yılında profesör unvanını alan Uğur Tanyeli, aynı yıldan 2011 yılına kadar Yıldız Teknik Üniversitesi'nde çalıştı. 2011-2012 akademik yılından itibaren Mardin Artuklu Üniversitesi'nde dekanlık görevi yürüttü. Şubat 2015'ten bu yana İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi dekanıdır.

Seçili Eserleri

1992: *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, 2001: *Sedad Hakkı Eldem*, 2004: *İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak*, 2007: *Turgut Cansever: Mimar ve Düşünce Adamı*, 2007: *Mimarlığın Aktörleri: Türkiye 1900-2000*, 2011: *Rüya İnşa İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri*, 2013: *İstanbul'da Mekân Mahremiyetinin İhlali ve Teşhiri*, 2016: *Sınırşımı Metinleri: Osmanlı Mekânının Peşinde 15-19. Yüzyıllar*